

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 378.22.37

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Курок О.О.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

Розглянуто головні теоретичні підходи до проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Проаналізовано визначення категорії компетентності у різних галузях знань та з різних наукових підходів. Виділено інструментальні, міжособистісні та системні компетенції професійної діяльності та рівні їх формування. Визначено й проаналізовано основні підходи до проблеми забезпечення професійної компетентності майбутніх фахівців із економічних спеціальностей у вищому навчальному закладі. На основі врахування специфіки змісту економічної освіти, управлінських, інформаційно-методичних, навчально-технологічних, оцінювальних і рефлексивних аспектів розроблено модель формування професійної компетентності майбутніх економістів у виші.

Ключові слова: економічна освіта, професійна компетентність, модель формування професійної компетентності майбутніх економістів, компетентність, компетенція, формування професійної компетенції.

Постановка проблеми. У часи економічних перетворень на шляху до повноцінних ринкових відносин, Україна потребує висококваліфікованих економістів, спроможних працювати як у вітчизняній, так і в міжнародній економіці. Процеси інтеграції світової спільноти, зокрема в галузі економіки, призводять до змін у вимогах, що висуваються до кваліфікаційної характеристики сучасного економіста. За цих умов особливого значення набувають такі якості випускника вищого навчального закладу, як високий професіоналізм, ініціативність у вирішенні нетрадиційних задач, креативність, здатність до самоосвіти, до налагодження ділових контактів з іноземними партнерами та кваліфікованої професійної діяльності в іншомовному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз соціологічної, педагогічної, культурологічної та економічної літератури свідчить про те, що проблема формування професійної компетентності з різних наукових позицій завжди цікавила науковців, але особливої актуальності вона набула останнім часом, у трансформаційний період нашої держави. Досліджувана проблема формування професійної компетентності, окремі її аспекти знайшли висвітлення у наукових дослідженнях багатьох учених, а саме: філософсько-методологічного підходу (В. Андрущенко, Ю. Афанасьєв, В. Бондаренко, Г. Васянович, Д. Джола, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, М. Михальченко, П. Саух, та ін.); вивчення окремих видів професійної компетентності (М. Богатирьова, І. Воробйова, В. Сафонова, В. Топалова – соціокультурної компетентності; О. Вишнеvsька – ділової культури; Р. Гришкова, Н. Ігнатенко, В. Калінін – формування іншомовної соціокультурної компетенції; В. Лівенцова – культури професійного спілкування майбутніх менеджерів; Л. Савенкова – комунікативної компетентності; В. Черевко – комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки); підготовки фахівців у економічному університеті (Л. Волко-

ва – іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів фінансово-економічного профілю; Н. Замкова – формування професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у процесі вивчення іноземних мов, О. Яцишин – формування мотивації вивчення іноземної мови студентами економічних спеціальностей та ін.).

Однак результати аналізу наукової літератури переконують, що проблема формування професійної компетентності у майбутніх фахівців з економіки недостатньо висвітлена

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Модернізація української вищої освіти на компетентнісних засадах є передумовою її інтеграції в європейський і світовий простори, відтак компетентнісний підхід, що є методологічною основою розроблення сучасної освітньої стратегії і тактики українських вишів, потребує адекватного теоретичного мислення.

Мета статті є статті є розглянути особливості процесу формування професійної компетентності майбутніх економістів та його компонентну структуру.

Виклад основного матеріалу. Професійно-компетентною визнається така робота спеціаліста, в якій професійна діяльність здійснюється на достатньо високому рівні, досягаються відчутні результати праці, реалізується особистісний потенціал. При цьому компетентність фахівця визначається співвідношенням у реальній діяльності його професійних знань і вмінь з одного боку, та професійних позицій, психологічних якостей – з іншого. Компетентність розглядається як поєднання психічних якостей, тобто психічного стану, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції. Таким чином, сутність професійної компетентності виражається в ступені зв'язку об'єктивного еталона професійної діяльності, відображеного в нормативних документах, з суб'єктивними

можливостями особистості працівника. У межах певного фаху на рівень професійної компетентності суттєво впливають окремі компетенції чи компетентності, володіння якими може визначати конкурентоспроможність сучасного фахівця. Ось чому для дослідження професійної компетентності майбутніх економістів є важливим врахування результатів розробок науковців щодо ключових компетенцій. Процес розробки цих компетенцій зумовив існування різних їх класифікацій. Розглянемо їх.

Одним з провідних підходів до розуміння професійної компетентності можна назвати концепцію Н. Кузьміної, яка визначила компетентність через систему здібностей, необхідних фахівцю.

С. Молчанов професійну компетентність визначає як обсяг компетенцій, коло повноважень у сфері професійно-педагогічної діяльності. В більш вузькому розумінні професійна компетентність трактується ним як коло питань, у яких суб'єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає соціально-професійний статус і професійну кваліфікацію, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості, що забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності. Отже, автор розглядає компетентність як системне поняття, а компетенцію – як її складову [10].

Т. Браже та Н. Запрудський під професійною компетентністю розуміють системне явище, що включає знання, уміння, навички, професійно значущі якості особистості фахівця, що забезпечують виконання ним власних професійних обов'язків. До того ж, важливими для професійної компетентності є ціннісні орієнтації, мотиви діяльності, інтегровані показники культури (мова, стиль, спілкування, ставлення до себе і своєї діяльності, до суміжних областей знань).

А. Бусигіна розглядає професійну компетентність як цілісну системну якість особистості, структурними елементами якої є професійно-змістовний (базовий компонент, передбачає наявність теоретичних знань у межах фаху, що забезпечує усвідомлення змісту професійної діяльності), професійно-діяльнісний (практичний компонент, включає професійні знання і вміння, випробувані в дії, засвоєні особистістю як найефективніші) та професійно-особистісний компонент, який включає професійно-особистісні якості фахівця як особистості, індивіда та суб'єкта діяльності [4].

В. Введенський пропонує у структурі професійної компетентності п'ять компонентів: комунікативна компетентність – професійно значуща, інтеграційна якість, основними складовими якої є: емоційна стійкість (пов'язана з адаптивністю); екстраверсія (корелює із статусом і ефективним лідерством); здатність конструювати прямий і зворотний зв'язок; мовні уміння; уміння слухати; уміння нагороджувати; делікатність; уміння вивмущено вести комунікацію; інформаційна компетентність включає обсяг інформації про себе, про досвід роботи інших колег; регулятивна компетентність припускає наявність умінь управляти власною поведінкою [5].

І. Зимня виокремлює три основні групи компетентностей: компетентності, що характеризують особистість, як суб'єкта життєдіяльності; компетентності, що стосуються взаємодії з ін-

шими людьми; компетентності, що відносяться до людської діяльності у всіх її проявах. Як стверджує дослідниця, ці компетенції, відбиваючись у поведінці, діяльності людини, стають його особистісними якостями. Відповідно, вони стають компетентностями, що характеризуються і мотиваційними, і смисловими відношеннями, а також регуляторними складовими, поряд з когнітивними складовими та досвідом.

О. Бондарева виділяє такі компоненти професійної компетентності фахівця: мотиваційно-волевий, функціональний, комунікативний і рефлексивний [3].

Усі перераховані вище компоненти інтегруються у роботі дослідниці в одне найбільш синтезоване утворення – комунікативно-функціональну компетентність, що є інтегративною якістю особистості фахівця-економіста.

Деякі дослідники, наприклад С. Адам, визначають у структурі вказаної компетентності такі компоненти, як теоретико-методологічний, культурологічний, предметний, психолого-педагогічний і технологічний.

О. Айрапетова структурними компонентами професійної підготовки менеджера обрала спрямованість, компетентність, індивідуально-психологічні властивості і здібності. Всі професії відповідно до психологічними вимогами до неї розділені на певні типи і підрозділяються за Є.А. Клімовим на такі: «Людина – Природа»; «Людина – Техніка»; «Людина – Знакова система»; «Людина – Художній образ»; «Людина – Людина».

Професія економіста, як відзначають дослідники, відноситься до типу «Людина – Знакова система» та пов'язана з переробкою інформації, її визначають за особливостями предмета праці. Професії програміста, системного адміністратора, економіста, бухгалтера пов'язані з роботою з цифрами, формулами, таблицями. З психологічних вимог до людини професії типу «Людина-Знакова система» виділяють такі: хороша оперативна і механічна пам'ять, здатність до тривалої концентрації уваги на знаковому матеріалі, хороший розподіл уваги, точність сприйняття, уміння бачити, що стоїть за умовними знаками; посидючість, наполегливість, логічне мислення. Всі ці якості необхідно спеціально розвивати у студентів в процесі вивчення різних дисциплін.

Останнім часом відбуваються великі зміни в організації праці на виробництві. Професійна діяльність економіста будується і на основі взаємодії з колегами, організації спільної діяльності, що дає можливість стверджувати про необхідність розвивати у майбутніх економістів уміння і навички відповідно до класифікації психологічних вимог професій типу «Людина – Людина», які включають у себе: прагнення до спілкування; вміння легко вступати в контакт з незнайомими людьми; доброзичливість, чуйність, витримку, вміння стримувати емоції; здатність аналізувати поведінку оточуючих і свою власну, розуміти наміри і настрої інших людей; здатність розбиратися у взаєминах людей; знання психології людей.

У процесі роботи, аналізуючи комунікативні уміння і навички, ми брали до уваги психологічні вимоги по типу «Людина – Людина» з точки зору як важливості їх формування так і соціальних факторів, адаптації до роботи в колективі,

але при цьому враховували вимоги по типу «Людина – Знакова система».

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що згадані структурні компоненти «професійної компетентності», запропоновані дослідниками і педагогічною практикою, далеко не є вичерпними. Відтак стає очевидним, що її структура є динамічним явищем, оскільки еволюція економічного розвитку та ринку праці на кожному етапі вносять свої корективи. Враховуючи результати наукових досліджень щодо структури професійної компетентності ми визначили такі компетенції професійної компетентності фахівців з економіки: операційну, комунікативну, інформаційну, міжкультурну. Розглянемо ці компетенції [6].

Операційна компетенція фахівця з економіки визначає володіння предметною областю економічної діяльності, підготовленість до виконання вузько визначених завдань у професійному колі суб'єкта.

У поняття підготовки спеціаліста економічного профілю у першу чергу входить засвоєння професійних знань, умінь та навичок у предметній області профільної спеціальності.

В Україні вимоги до професійної компетентності фахівця економічного профілю визначено в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) та освітньо-професійній програмі (ОПП), що є стандартами вищої освіти. ОКХ та ОПП є основою для розроблення програм усіх навчальних дисциплін, що викладаються у ВНЗ. У них описано структуру змісту дисциплін, що викладаються у ВНЗ встановлено обсяг навчального матеріалу для засвоєння студентами, визначено засоби діагностики рівня якості освітньо-професійної підготовки фахівця.

Поняття інформаційної компетенції розкривається через володіння інформаційними технологіями. Володіння інформацією, її опрацювання і розподіл є ключовими для представника однієї із численних економічних професій. Від того, наскільки вичерпно є інформація у розпорядженні фахівця, від того, наскільки чітко і послідовно він передає її колегам, підлеглим та керівникам, залежить якість прийнятих рішень та ефективність діяльності підприємства або організації.

Тому, наступною складовою ми визначаємо комунікативну компетенцію, яка передбачає володіння технологіями усного та письмового спілкування різними мовами, вміння розрізняти різні комунікативні ситуації та вибирати найбільш сприятливі форми взаємодії, а також адекватні середовищу підходи до вирішення комунікативних проблем [7].

Важливо зазначити, що підготовка спеціалістів економічного профілю з вільним володінням іноземною мовою є першочерговим пріоритетом. «В умовах зростання швидкості, кількості, різноспрямованості та полілінгвістичності інформаційних потоків, а також збільшення різноманіття та міри проникнення у життя електронних носіїв, здатність до швидкого і правильного сприйняття та інтерпретації іншомовного змістового контенту і є фундаментальним фактором прийняття правильних управлінських рішень», – вважає Р. Готліб [8].

Реформування вищої школи України в контексті Болонського процесу зумовлює необхідність удосконалення й підвищення рівня якості мовної освіти, оскільки без володіння студентом принаймні однією іноземною мовою неможливо забезпечити виконання основних положень Болонської декларації: адаптація до норм і стандартів європейського освітнього простору, мобільність, професійна конкуренція матимуть місце лише за умови знання випускниками університетів іноземної мови та сформованих навичок комунікативної поведінки у відповідних ситуаціях академічного, професійного та повсякденного спілкування [2].

В силу того, що в процесі навчання як основні особисті професійно-формуючі фактори виступають мова і культура, тому є підстава вести мову про культурно-мовну підготовку фахівця. Знання іноземної мови і зарубіжної культури для фахівця економічного профілю є невід'ємним компонентом професійної компетентності [1].

Введення терміну «міжкультурна компетенція» для економічної сфери пояснюється тим, що фахівець в галузі економіки повинен володіти іноземною мовою як засобом комунікації з врахуванням специфіки лінгвокультурної спільності, особливостей конкретних понять в своїй і іншій професійній культурі, уміючи виділити і розмежувати загальне і специфічне.

Під час ділових контактів має місце професійне міжкультурне спілкування. В процесі міжкультурного професійного спілкування здійснюється обмін інформацією, встановлюються контакти. Професійне спілкування у тому числі й іноземною мовою Б. Ломовим є соціопсихологічною взаємодією як мінімум двох суб'єктів, що виконують діяльнісні завдання за допомогою дії на інтелект, погляди, поведінку й емоції один одного. Сучасна педагогіка постала перед завданням навчання основам міжкультурної компетенції фахівців економічного профілю. Причому такий підхід у навчанні, зокрема, іноземної мови, відзначається необхідним як власне економістами, так і педагогами, і викладачами іноземних мов. Він зумовлений як потребами сучасного ринку до фахівців-економістів, так і сучасними вимогами до якісного педагогічного процесу [9].

Висновки. Аналіз теоретичних посилань, зроблений у даній статті, дає змогу визначити сутність професійної компетентності майбутніх фахівців з економіки. Ми вважаємо, професійна компетентність майбутніх фахівців з економіки – це важлива характеристика діяльності фахівця, його інтегративна якість, що є синтезом професійних компетенцій та особистісних професійно важливих якостей. Результати проведеного нами аналізу психолого-педагогічної та фахової літератури показують, що структура професійної компетентності фахівця з економіки повинна обов'язково включати як компонент міжкультурна компетенція. Ця компетенція є одним з системоутворювальних чинників професійної компетентності економістів. На нашу думку, ця компетенція забезпечує належний рівень їх конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Активізація навчання в економічній освіті / Ковальчук Г.О., 2003. – 298 с.
2. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи: Навчально-методичний посібник – К.: Кондор, 2008. – 272 с.
3. Бондарева Е.В. Профессиональная компетентность специалиста в условиях становления информационного общества / Е.В. Бондарева // Вестник Волгоградского гос. ун-та. – 2003. – № 6. – С. 44–48. – (Серия 6: «Университетское образование»).
4. Бусыгина А.Л. Профессор – профессия: теория проектирования содержания образования преподавателя вуза / А.Л. Бусыгина. – Изд. 2-е, испр. и доп. – Самара: Изд. СамСПУ, 2003. – 198 с.
5. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В.Н. Введенский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51–55.
6. Волкова Н.П. Сутність і компоненти компетентності майбутнього вчителя у здійсненні професійно – педагогічної комунікації // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. Праць / Ред. Т.І. Сущенко та ін. – К., Запоріжжя. – 2007. – Вип. 42. – С. 103–111.
7. Головки В.І. Фінансово-економічна діяльність підприємства: контроль, аналіз та безпека. Навч. посіб. / Головки В.І., Мінченко А.В., Шаманська В.М. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 448 с.
8. Готлиб Р.А. Социальная востребованность знания иностранного языка / Р.А. Готлиб // Социол. исслед. – 2009. – № 2. – С. 122–127.
9. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – М.: Исследоват. центр проблем качества подгот. специалистов, 2004. – 41 с.
10. Молчанов С.Г. Теория и практика аттестации педагогических и руководящих работников образовательных учреждений / Молчанов С.Г. // Челябинск: Челябин. гос. у-т, 2008. – 255 с.

Курок А.А.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

Аннотация

Рассмотрены основные теоретические подходы к проблеме формирования профессиональной компетентности будущего специалиста. Проанализированы определения категории компетентности в различных областях знаний и из различных научных подходов. Выделено инструментальные, межличностные и системные компетенции профессиональной деятельности и уровне их формирования. Определены и проанализированы основные подходы к проблеме обеспечения профессиональной компетентности будущих специалистов по экономическим специальностям в высшем учебном заведении. На основе учета специфики содержания экономического образования, управленческих, информационно-методических, учебно-технологических, оценочных и рефлексивных аспектов разработана модель формирования профессиональной компетентности будущих экономистов в вузе.

Ключевые слова: экономическое образование, профессиональная компетентность, модель формирования профессиональной компетентности будущих экономистов, компетентность, компетенция, формирование профессиональной компетенции.

Kurok A.A.

Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda

FORMWORK OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF MAYBUTNI ECONOMISTIVS

Summary

Considered the main theoretical approaches to the formation of professional competence of future specialist. Analyzed the definition of competence in various fields of knowledge and different scientific approaches. Highlight instrumental, interpersonal and systemic competencies of professional activity and the level of their formation. Defined and analyzed the main approaches to the issue of professional competence of future specialists in economic disciplines in higher education. Based on the specific content of economic education, management, information and methodical, scientific, technological, appraisal and reflective aspects of the model of formation of professional competence of future economists at the university.

Keywords: economic education, professional competence, a model of professional competence of future economists, competence, competence, formation of professional competence.